

Tit for Tat:

Confrontational Face Attacks in *Monji dar Sobhe Namnak*

Hossein Rahmani*

Behzad Ahmadi**

Abstract

Face, an image a person adopts for himself/herself in social interactions, can be lost, maintained or boosted and is of two aspects: (positive: will to be self-operative and Negative (will to be approved of by other). In any instance of interaction, face, which is tightly related to power, comes into play. Power has been traditionally set in the males' hands and this made it easy for them to threaten the face of their inferiors, though this has been sometimes contested. Comparing the FTAs Mahmud Shaygan and his wife do in "Monji dar Sobhe Namnak" (Savior in a Damp Morning) based on Brown and Levinson's (1987) model, the present article shows how the female character is different from the gender-cliché's we have in mind. The findings show that the woman threatened her husband's face more through disagreement, criticism and confrontation. In other words, the more the male character commits acts that threatens the face of his wife, the more the woman does FTAs to threaten the face of her husband.

Keywords: FTAs, Superior, Inferior, Face, Disagreement and criticism, Monji dar Sobhe Namnak.

* Assistant Professor of Linguistics, Department of Linguistics, Faculty of Humanities and Foreign Languages, University of Payam-e-Noor, Tehran, Iran, (Corresponding Author)
hosein_rahmani@pnu.ac.ir

** Assistant Professor of Linguistics, Department of Linguistics, Faculty of Humanities and Foreign Languages, University of Payam-e-Noor, Tehran, Iran, bahmadi33@pnu.ac.ir

Date received: 19/07/2022, Date of acceptance: 02/09/2022

Copyright © 2018, This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

چو زدی ضربه‌ای ضربه‌ای نوش کن:

تهدید متقابل وجهه در نمایش‌نامه «منجی در صبح نمناک»

حسین رحمانی*

بهزاد احمدی**

چکیده

وجهه تصویر هر فرد از خود، در عرصه اجتماعی است که قابلیت از دست رفتن، حفظ شدن و فزونی یافتن دارد و دارای دو بعد منفی (تمایل افراد به خودمختاری) و مثبت (تمایل افراد به موردتأیید واقع شدن) است. در هر گفتگویی لاجرم ملاحظات وجهه، که خود ارتباطی تنگاتنگ با قدرت دارد، وارد می‌شود. در خانواده به طور سنتی قدرت در ید مردان بوده است و این تهدید وجهه فرودستان (اعضای خانواده خود به‌ویژه زنان) را برای آنان سهل‌تر کرده است، گرچه گاهی با مقابله به مثل مواجه بوده‌اند. پژوهش حاضر با بررسی گفت‌وگوهای محمود شایگان و همسرش در نمایش‌نامه «منجی در صبح نمناک»، اثر اکبر رادی، در پی بررسی اعمال تهدیدکننده وجهه بر اساس مدل براون و لوینسون (۱۹۸۷) است تا با مقایسه اعمال تهدیدکننده وجهه این دو شخصیت در طول نمایش‌نامه مشخص کند شخصیت زن این نمایش چگونه با شخصیت‌های کلیشه‌ای جنسیتی زنان متفاوت است. نتایج حاکی از آن است که کنایون وجهه مثبت و وجهه منفی شوهرش را با استفاده از مخالفت، انتقاد و تقابل بیشتر، تهدید می‌کند. به عبارت دیگر، هر جا شخصیت

* استادیار، زبان‌شناسی، گروه زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول)، hosein_rahmani@pnu.ac.ir

** استادیار، زبان‌شناسی، گروه زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران، bahmadi33@pnu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۲۸، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۱۰

مرد، دست به اعمال تهدیدکننده و جهه بیشتری زده است، با تعداد عمل تهدیدکننده و جهه بیش‌تری از سوی همسرش مواجه شده است.

کلیدواژه‌ها: اعمال تهدیدکننده و جهه، فرا دست، فرو دست، وجهه، مخالفت و انتقاد، «منجی در صبح نمناک».

۱. مقدمه

اصطلاح وجهه (face) را اولین بار گافمن (E. Goffman) در سال ۱۹۶۷ وارد مباحث جامعه‌شناسی زبان و تحلیل‌گفتمان کرد و مُراد وی از آن، «تصویری است که هر فرد در عرصه اجتماعی برای خویشتن قائل است» (گافمن، ۱۹۶۷: ۵). به بیان دیگر، تصویری که هر عضو جامعه در عرصه عمومی از خویشتن در ذهن دارد، وجهه او را رقم می‌زند. وجهه خصوصیتی انسانی است و در همه افراد بشر به صورت یک نیاز درونی و شخصیتی جلوه‌گر می‌شود. از نظر براون و لوینسون (P. Brown and S. C. Levinson) (۱۹۸۷: ۶۶)، وجهه چیزی است که «می‌تواند از دست برود، حفظ شود و یا فزونی یابد، و بایستی پیوسته آن را در تعاملات در نظر داشت». به باور آنها، حفظ وجهه اجتماعی افراد به حفظ هم‌بستگی اجتماعی می‌انجامد و نیاز به حفظ وجهه در افراد در «وجهه منفی (negative face)» - خواسته هر عضو بالغ با توانش زبانی مبنی بر اینکه دیگران مانع اعمال وی نشوند - و «وجهه مثبت (positive face)» - خواسته افراد مبنی بر اینکه خواسته‌هایش برای حداقل بعضی از افراد مطلوب باشد - نمایان می‌شود (همان، ۶۲). به عبارتی، وجهه منفی نشان‌دهنده تمایل افراد به خودمختاری و وجهه مثبت بیانگر تمایل افراد به موردتأیید واقع شدن است. هنگامی که افراد شروع به گفتگو می‌کنند، ملاحظات وجهه را نیز باید در نظر بگیرند و «به شیوه‌ای رفتار کنند که به طرف مقابل این اطمینان را بدهند که وجهه همدیگر را در نظر دارند» (همان، ۶۱). اما برآورده کردن خواسته‌های وجهه مخاطب در گفتگو همواره میسر نیست و در جریان گفتگو اعمالی - آگاهانه و یا ناآگاهانه - صورت می‌گیرند که به صورت بالقوه وجهه مخاطب را تهدید می‌کنند؛ این اعمال را اعمال تهدیدکننده و جهه می‌نامند که نیاز به تعدیل یا اصلاح دارند، در غیر این صورت شکست ارتباطی را در پی خواهد داشت. در گفتگوها، افراد سعی می‌کنند که شدت یک عمل تهدیدکننده و جهه را به حداقل برساند مگر در جایی که هدف گوینده مهم‌تر از حفظ وجهه شنونده باشد

(همان، ۵۹). پژوهش حاضر بر اساس مدل تهدید و جبهه براون و لوینسون به بررسی انواع تهدید و جبهه در روابط کتابی و محمود شایگان در نمایشنامه «منجی در صبح نمناک» (از این به بعد «منجی») می‌پردازد و از این رهگذر در تلاش است تا پاسخی برای این سؤال فراهم کند که ۱- شخصیت زن این نمایش در مقابل تهدیدات و جبهه از سوی شخصیت مرد چگونه واکنش نشان می‌دهد؟ و ۲- این واکنش‌ها و مقابله با قدرت سستی مرد در خانواده چگونه از شخصیت زن نمایش شخصیتی متفاوت از کلیشه‌ای جنسیتی زنان می‌سازد؟ آنچه این پژوهش را از پژوهش‌های صورت‌گرفته در این زمینه جدا می‌سازد این است که به واکاوری دقیق و جبهه به تنهایی می‌پردازد و آن را در ضمن ادب و بی‌ادبی بررسی نمی‌کند، چون بررسی آن در ذیل ادب و بی‌ادبی، آن را از کانون توجه دور می‌کند و جنبه‌های مختلف آن مغفول می‌ماند. بعلاوه بررسی تهدید و جبهه فرادستان به عنوان واکنشی در مقابل قدرت از سوی فرودستان به‌ویژه زنان در یک اثر نمایشی کم‌تر مورد ملاحظه قرار گرفته است.

۲. پیشینه پژوهش

در پژوهش‌های صورت‌گرفته هیچ‌گاه و جبهه به تنهایی مورد واکاوی قرار نگرفته است و همواره در ذیل پژوهش‌های ادب و بی‌ادبی، قدرت و جنسیت، کنش‌گفتارهایی مانند مخالفت و عذرخواهی و... بوده است؛ بنابراین پیشینه پژوهش بر اساس این موارد دسته‌بندی می‌شود:

۱.۲ قدرت و جنسیت

باکستر (L.A. Baxter) (۱۹۸۴) دریافت که اشخاص قدرتمند کمتر از افراد ضعیف و جبهه طرف مقابل را در گفتگو رعایت می‌کنند. وی دریافته است که زنان با توجه به قدرت کم‌تری که دارند، ملاحظات و جبهه را در گفتگوهای خود بیشتر در نظر دارند. اسمیت-هفنر (Hefner_N.J. Smith) (۱۹۸۸) بر این باور است که در تعاملات مختلف زنان بیشتر از مردان به و جبهه توجه می‌کنند و رعایت و جبهه مخاطبان از سوی آنان را به موقعیت درجه دوم زنان نسبت می‌دهد. از نظر براون (R. Brown) و گیلمن (A. L. Gilman) (۱۹۸۹) قدرت و رعایت و جبهه رابطه معکوسی دارند. اسمیت (S. J. Smith) (۱۹۹۵) دستورات زنان را همراه

با ملاحظات وجهه می‌داند. موراند (D. Morand) (۱۹۹۶) دوری از تعارض با فرادستان را دلیل رعایت وجهه آنان از سوی فرودستان می‌داند. از نظر آیدین‌اوغلو (N. Aydinoglu) (۲۰۱۳) مردان بیشتر از زنان به وجهه مخاطب حمله می‌کنند. ارمیدا (I. Ermida) (۲۰۰۶) قدرت بیشتر شخصیت‌ها را دلیل رعایت ملاحظات وجهه آنان می‌داند. از دیدگاه دی‌کلرک (V. de Klerk) (۱۹۹۲) زنان، خصوصاً دختران جوان، از کلمات تابوی بیش‌تری استفاده می‌کنند و هم به وجهه مثبت خود و هم به وجهه منفی مخاطب آسیب می‌زنند. در پژوهش رحمانی (۱۳۹۴) شخصیت‌های زن بیشتر از مردان به ملاحظات وجهه اهتمام می‌ورزند. رحمانی (۱۳۹۷) براین باور است که شخصیت‌های فرادست و مردان نسبت به بی‌ادبی واکنش تهاجمی دارند؛ و شخصیت‌های فرودست و زنان نسبت به آن واکنش تدافعی نشان می‌دهند.

۲.۲ کنش‌گفتارهای مخالفت، عذرخواهی، توصیه و غیره

پژوهش ایزدی (۱۳۹۷) وجهه را در تعارف از دیدگاه کاربردشناسی زبان مورد کاوش قرار می‌دهد و نتیجه می‌گیرد که با استفاده از رویکرد جدید وجهه به عنوان پدیده‌ای رابطه‌ای و تعاملی می‌توان همزمان مقداری پیوند و جدایی رابطه‌ای را در هر تعامل تعارف متصور شد. از نظر حسینی و همکاران (۱۳۹۶) وجهه در فرهنگ ایرانی دارای دو بُعد است. آن‌ها «آبرو» را انگاره عمومی و مثبت فرد و گروهی را که فرد عضو آن است، می‌دانند که در آن بیش از همه بر به رسمیت شناخته شدن توانمندی‌ها، مهارت‌ها و شایستگی‌ها، شأن اجتماعی و تمایز بین دو قلمرو بیرون و درون تأکید می‌شود. آنها «رو» را من‌خصوصی یا فردی در نظر می‌گیرند نشانگر بعدی از انگاره فردی است که منفی است و می‌بایست پنهان شود. از نظر میبرز (G. Myers) (۱۹۹۱) افراد برای کاستن از میزان تهدیدکنندگی از نشان‌گرهای احتیاط (hedges) استفاده می‌کنند. نتایج پژوهش ریس‌میلر (J. Rees-Miller) (۲۰۰۰) حاکی از آنست که اساتید و دانشجویان مخالفت را تهدیدکننده و وجهه تلقی می‌کردند. اولشتاین (E. Olshtain) و بلوم‌کولکا (Sh. Blum-Kulka) (۱۹۸۵) استراتژی‌های عذرخواهی که نیازهای وجهه مثبت را برآورده می‌کنند متمایز از آن‌هایی که نیازهای وجهه منفی را برآورده می‌کنند، می‌دانند. مک‌لافلین (M. I. McLaughlin) و دیگران (۱۹۸۳) عذرخواهی را تهدیدی برای وجهه شنونده تلقی می‌کنند و آن‌را در زمره

چو زدی ضربه‌ای ضربه‌ای نوش کن: ... (حسین رحمانی و بهزاد احمدی) ۴۱

استراتژی‌های ادب بحساب نمی‌آورند، اگرچه عذرخواهی در براون و لوینسون از استراتژی‌های ادب مثبت محسوب می‌شود. ویلسون (S. R. Wilson) و دیگران (۱۹۹۱) رهنمود و آرزوی مورد تأیید واقع شدن بر اساس نظریه براون و لوینسون را تهدیدکننده وجهه منفی مخاطب می‌دانند. گلدسمیت (D. J. Goldsmith) و مک‌جورج (E.L. MacGeorge) (۲۰۰۰) بر اساس نظریه ادب براون و لوینسون توصیه را تهدیدکننده وجهه مخاطب می‌دانند. براساس یافته‌های نهرخلجی (S. S. Nahrkhalaji) و همکاران (۲۰۱۳) از سکوت هم به عنوان استراتژی حفظ وجهه و هم به عنوان عدم انجام عمل تهدیدکننده وجهه استفاده می‌شود. بلوم کولکا (۱۹۹۰) گفتمان درون خانواده را به دلیل محبت موجود در آن می‌داند که در آن وجهه افراد کمتر مورد حمله قرار می‌گیرد. لیم (T. Lim) و باورز (J. W. Bowers) (۱۹۹۱) وجود روابط صمیمی را در رعایت وجهه افراد از سوی یک‌دیگر حیاتی توصیف کرده‌اند.

پژوهش حاضر با پژوهش‌های صورت‌گرفته در زمینه وجهه از این نظر متفاوت است که به بررسی وجهه به تنهایی پرداخته است و آن را نه صرفاً در یک پاره گفت بلکه در طول یک نمایشنامه مورد واکاوی قرار داده است؛ به عبارتی پژوهش‌های قبلی بر تک موقعیت‌های تعاملی متمرکز شده‌اند، و تأثیر تهدیدهای وجهه را در تعاملات بعدی افراد مورد بررسی قرار نداده‌اند. بعلاوه، تهدید وجهه فرادستان قدرت از سوی فرودستان، به‌ویژه زنان، امری نسبتاً غیر معمول است که این پژوهش آن را نیز به بررسی می‌نشیند.

۳. بنیان نظری پژوهش

در تعاملات مختلف ممکن است وجهه مثبت و منفی مخاطب و گوینده مورد تهدید واقع شود؛ لذا در اینجا اعمال تهدیدکننده وجهه مخاطب و گوینده بر اساس مدل براون و لوینسون (۱۹۸۷: ۶۵-۶۸) به ترتیب مورد بررسی قرار می‌گیرد:

۱.۳ وجهه مخاطب

۱.۱.۳ وجهه منفی

«اعمالی که عمدتاً خواسته‌های وجهه منفی مخاطب را تهدید می‌کنند و نشان می‌دهند که گوینده قصد دارد مانع آزادی عمل مخاطب شود شامل موارد زیر است (براون و لوینسون، ۱۹۸۷: ۶۵):

- اعمالی که عمل آتی مخاطب را تعیین می‌کنند و به این شیوه به مخاطب فشار می‌آورند تا عملی را انجام دهد یا از انجام آن بپرهیزد مانند: دستورها و درخواست‌ها، پیشنهاد و توصیه، به‌یادآوری‌ها، تهدیدها هشدارها و جسارت‌ها
- اعمالی که اعلام می‌کنند که گوینده در آینده کارهای مثبتی برای مخاطب انجام می‌دهد و به این شیوه به مخاطب فشار می‌آورند تا عملی را انجام دهد یا از انجام آن بپرهیزد و یا احتمالاً موجب دین می‌شوند. مانند: پیشکشی‌ها، قول‌ها
- اعمالی که نشان از علاقه گوینده به مخاطب و یا دارایی‌های وی می‌دهند و بدین وسیله مخاطب را قانع می‌کنند که از آنچه گوینده دوست دارد محافظت کند و یا آن را به وی بدهد. مانند: تحسین و ابراز احساسات قوی.

۲.۱.۳ وجهه مثبت

اعمالی که نشان می‌دهند گوینده اهمیتی برای احساسات و خواسته‌های مخاطب قائل نیست (همان: ۶۶):

- اعمالی که نشان می‌دهند گوینده بعضی از جنبه‌های وجهه مثبت مخاطب را منفی ارزیابی می‌کند. مانند: بیان مخالفت، انتقاد، سرزنش، تقابل یا مخالفت، چالش
- اعمالی که نشان می‌دهند گوینده اهمیتی به وجهه مثبت مخاطب نمی‌دهد و یا نسبت به آن بی‌تفاوت است. مانند: بیان احساسات شدید، بی‌احترامی، صحبت در رابطه با مباحث تابو، درباره مخاطب خبر بد آوردن و یا خبر خوب دادن درباره‌ی گوینده، طرح مباحث خطرناک و تفرقه افکن، عدم همکاری، صحبت‌های مخاطب را مخلاصه قطع کردن، و بی‌توجهی کردن، استفاده از واژه‌های خطاب و یا شناسه‌هایی که منزلت فرد را نشان می‌دهند».

۲.۳ وجهه گوینده

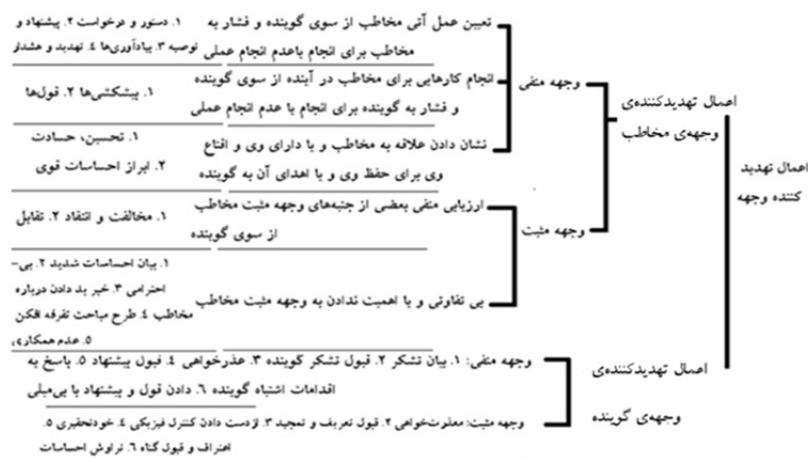
۱.۲.۳ وجهه منفی

«اعمالی که عمدتاً خواسته‌های وجهه منفی گوینده را تهدید می‌کنند و شامل بیان تشکر، قبول کردن تشکر گوینده و یا معذرت‌خواهی وی، عذرخواهی، قبول پیشنهادات، پاسخ به اقدامات اشتباه گوینده، دادن قول و پیشنهاد با بی‌میلی است.

۲.۲.۳ وجهه مثبت

اعمالی که به وجهه مثبت گوینده آسیب می‌رساند. مانند: معذرت‌خواهی، قبول تعریف و تمجید، از دست دادن کنترل فیزیکی، خودتحقیری، اعترافات، قبول گناه و مسئولیت، تراوش احساسات، عدم کنترل بر خنده و گریه» (همان: ۶۷-۶۸).

جهت درک بهتر اعمال تهدیدکننده وجهه و بر اساس آنچه شرح آن رفت، نگارنده نموداری به شکل زیر را طراحی کرده است:

نمودار ۱- اعمال تهدیدکننده وجهه بر اساس نظریه براون و لوینسون

۳.۳ داده‌های پژوهش و روش پژوهش

داده‌های پژوهش برگرفته از نمایشنامه «منجی» است و مشتمل بر تمامی مکالمات شایگان و همسرش است که در آن تهدید وجهه صورت می‌گیرد. تعداد این پاره‌گفت‌ها که مشتمل بر

اعمال تهدید کننده وجهه است ۱۵۳ نوبت کلامی است از ۲۰۷ مورد عمل تهدید کننده وجهه تشکیل می‌شود. اعمال تهدید کننده وجهه در تمامی این مکالمات برشمرده می‌شوند و در داخل پرائنز در جلوی هر یک از پاره‌گفت‌ها ذکر می‌شود و زیر آن‌ها خط کشیده می‌شود. افعال تهدید کننده وجهه در پرده‌های مختلف نمایشنامه در جدول‌های جداگانه‌ای وارد می‌شوند و از داده‌های بدست آمده می‌توان در پاسخ به پرسش‌های پژوهش استفاده کرد.

۴. نمایش نامه «منجی»

محمود شایگان با سروصدای زیاد رسانه‌های خبری، چاپ مقالات متعدد و سخنرانی‌ها در مجامع دانشگاهی به عنوان «یک نویسنده مطرح و متفکر پیشتاز» (منجی، ۱۸) که بیست‌مین اثرش با نام «منجی» را آماده چاپ دارد، به خواننده معرفی می‌شود. او خود را زاده «پدری گیلانی و مادری آذری، ملغمه‌ای از نرمش و تندی، تفاهم و کج‌تابی، منطق و احساس» معرفی می‌کند و «به طور منظم روزی دوازده ساعت» مشغول نوشتن است و به آثار افرادی هم‌چون چخوف، زنده‌رودی، چایکوفسکی، مارکز و راسل علاقمند است؛ اوقات فراغتی ندارد و آنقدر عاشق نوشتن است که خود را در زمان‌هایی که پشت میز نیست «قناری افسرده ... که روی شاخه‌ای کز کرده» و «یک سلطان بی‌جقه» می‌داند. در جایگاه والایش همسرش، کتابیون، را همواره نادیده گرفته است. این زن که همراه همیشگی شایگان بوده است تحملش تمام می‌شود و در مقابل شایگان می‌ایستد و موجبات افول وی را فراهم می‌کند. تنها دارایی وی را می‌فروشد و حتی محل اختفای منجی را نیز به مأموران لو می‌دهد و وی را ترک می‌کند و به فرانسه می‌رود و شایگان نیز با پارابلومش خودکشی می‌کند.

۵. توصیف داده‌ها

در این بخش به دلیل حجم بالای گفتگوی شایگان و همسرش کتابیون و نیز محدودیت حجم مقاله، به نمونه‌های معدودی از توصیف داده‌ها در پرده‌های مختلف نمایشنامه اشاره می‌شود:

چو زدی ضربه‌ای ضربه‌ای نوش کن: ... (حسین رحمانی و بهزاد احمدی) ۴۵

پرده اول

به مناسبت جشن تولد چهل سالگی محمود شایگان، همسرش، کتابون برای وی هدیه‌ای خریده است:

شایگان: تو همیشه مرا غافلگیر می‌کنی عزیزم. باید چیز فوق‌العاده‌ای باشد. ممنونم، واقعاً متشکرم. (تهدید وجهه منفی گوینده- بیان تشکر)

کتابون: تشکر وقتی معنی دارد که رسمش ادا بشود محمودجان. وقتی هدیه‌ای را گرفتی به احترام باز کنی. (تهدید وجهه منفی مخاطب - به یادآوری)

شایگان: می‌دانی که من کمی شلخته‌ام. (تهدید وجهه مثبت گوینده- خودتحقیری)
کتابون: اتفاقاً شلخته نیستی؛ (تهدید وجهه منفی مخاطب - مخالفت) فقط گاهی وقت‌ها یکهو گیج می‌شوی. (تهدید وجهه منفی مخاطب - بی‌احترامی) مبارکت باشد. (تهدید وجهه منفی مخاطب - پیشکشی‌ها)

شایگان: به‌به ساعت جیبی! عیناً همانی که می‌خواستم. ممنونم کتی جان. ممنونم. (تهدید وجهه منفی گوینده- بیان تشکر)

جدول ۱- اعمال تهدیدکننده وجهه در پرده اول

اعمال تهدیدکننده وجهه در پرده اول		مخاطب		گوینده	
		وجهه مثبت	منفی	وجهه مثبت	وجهه منفی
کتابون	۱	۱	۱	۰	۰
		۲	۲	۰	۰
		۴	۴	۰	۰
شایگان	۰	۰	۰	۳	۲
		۰	۰	۱	۲
		۰	۰	۳	۳

پرده دوم

شایگان و کتابون درباره حضور پی‌درپی افراد و همکاران شایگان در منزلشان باهم بحث می‌کنند:

کتابیون: من باید بدانم کجای کارم، چون تو یا می‌نویسی یا وقتت را بادیگران سپری می‌کنی. (تهدید وجهه مثبت مخاطب - بیان احساسات شدید) / (تهدید وجهه مثبت گوینده - خود تحقیری)

شایگان: کتی جان ... مهم نیاز است و من به این آدم‌ها احتیاج دارم. وگرنه برای ما چه فرقی می‌کند که مثلاً قوانلو... (سعی در ساخت وجهه دارد)

کتابیون: برای من خیلی فرق می‌کند که این لعنتی هفته‌ای هفت شب می‌آید این‌جا ولو می‌شود و فرورفر سیگار می‌کشد، دهنش را هم که باز می‌کند، عیال و فضه و خاتون و شوخی‌های جلف و مزخرف از لب و لوجه‌اش می‌ریزد. هیچ بویی هم از آداب معاشرت نبرده. (تهدید وجهه مثبت مخاطب - مخالفت و انتقاد)

شایگان: او دوست ده ساله من است. ده سال است که مجله‌اش سنگر من بوده و در شهرت این سال‌های من سهم زیادی داشته. (تهدید وجهه مثبت مخاطب - مخالفت و انتقاد)

کتابیون: کدام سهم؟ اینکه عکس تمام رنگی‌ات را روی جلد «طلوع» گذاشته؟ یا برایت مقاله‌های بلندبالا می‌نویسد؟ او عکس‌های تو را چاپ می‌کند، تا برای مجله‌اش خواننده تور کند و خودت خوب می‌دانی که از این همه بازارگرمی چیزی عایدت نشده. (تهدید وجهه مثبت مخاطب - مخالفت و انتقاد)

شایگان: این‌ها را من هم می‌دانم اما به‌اش فکر نمی‌کنم. من روی این حساب می‌کنم که برای خودم پاتق که نه یک پایگاه فرهنگی دارم. (سعی در ساخت وجهه خودش دارد)

کتابیون: پس نتیجه می‌گیریم که همه در ترقی‌ات اجتماعی تو سهم داشته‌اند آلا من که چهارده سال است رفیق راه‌تم. منی که با همه مشکلات تو ساختم و دلم خوش بود که یک مرد، یک انسان در کنار من هست. و شاید روزی بتواند خوشبختم کند ولی تو فقط یک بچه در دامن من گذاشتی ... و توی دنیای خودت غرق شدی. و حالا زیر دین همه هستی آلا من. (تهدید وجهه مثبت مخاطب - بیان احساسات شدید) / (تهدید وجهه مثبت گوینده - خود تحقیری)

شایگان: (به کلی خلع سلاح شده است). کتابیون! خواهش می‌کنم مرا عذاب نده. (دست‌ها را به نشانه تسلیم بالا می‌آورد). آ، تسلیم! (تهدید وجهه مثبت گوینده - اعتراف و قبول گناه)

چو زدی ضربه‌ای ضربه‌ای نوش کن: ... (حسین رحمانی و بهزاد احمدی) ۴۷

جدول ۲- اعمال تهدیدکننده و جبهه در پرده دوم

اعمال تهدیدکننده و جبهه در پرده دوم													
مخاطب	گوبنده							مخاطب					
	وجهه مثبت			وجهه منفی					وجهه مثبت			وجهه منفی	
مخالفات و انتقاد													
کتایون													
شایگان													

پرده سوم

در این قسمت از نمایشنامه، کتیون و شایگان قرار است برای دیدن نمایش، حسین حشمتی که خود را پیرو شایگان می‌داند، به سالن تأثیر بروند و کتیون آرایش کرده ظاهر می‌شود:

کتیون: من حاضرم... نمی‌گویی مبارکت باشد؟ پیرهنم شانل است، مخصوص شب است. این هم دستکش کانگورو که می‌گفتم. (تهدید و جبهه مخاطب - دستور و درخواست)

شایگان: (مات برده) فکر می‌کنی داریم کجا می‌رویم؟ (تهدید و جبهه مثبت مخاطب - مخالفت و انتقاد)

کتیون: عوض اینکه تو ذوق من بزنی، فکر می‌کردم می‌گویی چقدر بهات می‌آید. (تهدید و جبهه مثبت مخاطب - تقابل)/تهدید و جبهه مثبت گوینده خودت حقیری (شایگان: بله، ولی این مال مجلس بال است عزیزم؛ نه یک تأثیر دانشجویی. (تهدید و جبهه مثبت مخاطب - مخالفت و انتقاد))

کتیون: من به دانشجو و دانشگاه چه کار دارم. مگر نگفتی بعد از تأثیر می‌رویم «پالمو»؟ (تهدید و جبهه منفی مخاطب - به یادآوری)

شایگان: گفتم آخر شب می‌رویم «پالمو» و برای اینکه به تو هم خوش بگذرد، نه این‌که مثل یک مانکن دنبال من بیفتی. (تهدید و جبهه مثبت مخاطب - مخالفت و انتقاد)

کتابیون: اوه، من نمی‌دانم تو چه موجودی هستی! پس یک دفعه بگو کفن بپوشم. (تهدید
وجهه مثبت مخاطب - بی‌احترامی)

شایگان: نگفتم کفن بپوش؛ می‌گویم یک کم موقعیت را درک کن. (تهدید وجهه منفی
مخاطب - دستور و درخواست)

کتابیون: (سرخورده با شماتت). تو ذره‌ای شخصیت برای من قائل نیستی، این هم
اخلاق توست. همیشه همین را می‌خواستی، که مثل گارد احترام کنارت بیستم ککت هم
نمی‌گردد خودم چه هستم. البته هرچه کم‌سوتر و بی‌نوتر باشم، برای تو بهتر است، برای من
تازگی ندارد، این نمایش بی‌مزه بارها تکرار شده ولی این دفعه دیگر نه، دیگر از نقش نعش
خسته شده‌ام. (تهدید وجهه مثبت مخاطب - مخالفت و انتقاد/ تهدید وجهه گوینده -
تراوش احساسات)

شایگان: چرا متوجه نیستی؟ من یک عمر با این تشخیصات قلبی، مبارزه کرده‌ام. من در
تمام نوشته‌هایم، این آدم‌های پوک، که تنها هنرشان جلوه‌فروشی است، انگشت‌نمای خاص
و عام کرده‌ام، حالا یک همچو شبی که من به قصد قربت می‌روم تأثر، می‌خواهی خودم
نمونه مجسم این اشرافیت نیم‌مدار و منفور بشوم؟ (تهدید وجهه مثبت مخاطب - مخالفت
و انتقاد)

کتابیون: واقعاً که از پشت کوه آمده‌ای! خیلی به نظرت آمد! مردم برای خرید یک مانتو
می‌روند فرانسه، برای یک چکاب می‌روند سوئیس... (تهدید وجهه مثبت مخاطب -
بی‌احترامی)

شایگان: و برای یک بیس‌بال می‌روند انگلیس، برای یک کاپوچینو عصرانه می‌روند
«سورنتو» (دیگر شکیبایی خود را از دست داده است). پس این را بدان: اگر تو امشب به
خاطر یک تأثر دانشجویی سه ساعت خودت را زران‌دود کرده‌ای برای این نیست که از
نقش نعش خسته شده‌ای برای این است که در کنار من خودت را کمرنگ حس می‌کنی و
می‌خواهی متفاوت باشی بهر قیمتی، حتی به قیمت جریحه‌دار کردن غرور آدم‌های شریفی
که به نام زندگی فقط کود تحویل دنیا نمی‌دهند... آخر نمی‌فهمم بدون این لباس خودت
چه هستی؟ ببین با همه این بزک‌ها باز هم تو خالی و بدلی هستی. (تهدید وجهه مثبت
مخاطب - مخالفت و انتقاد) (پرخاشگرانه). اگر می‌خواهی بیایی برو، برو این لباس لعنتی
را بکن. (تهدید وجهه منفی مخاطب - دستور و درخواست)

چو زدی ضربه‌ای ضربه‌ای نوش کن: ... (حسین رحمانی و بهزاد احمدی) ۴۹

کتابیون: باشد و ضمناً با تو هم نمی‌آیم. (تهدید وجهه مثبت مخاطب - تقابل)
شایگان: هر غلطی می‌خواهی بکن ولی مرا راحت بگذار. (تهدید وجهه مثبت مخاطب - بی‌احترامی)

کتابیون: تو بیماری عزیزم. (تهدید وجهه مثبت مخاطب - بی‌احترامی)

جدول ۳- اعمال تهدیدکننده و وجهه در پرده سوم

	اعمال تهدیدکننده و وجهه در پرده سوم																											
	گوینده							مخاطب																				
	وجهه مثبت							وجهه منفی																				
	دادن تزلزل و پیشنهاد یا برپایی پاسخ به ادانات انبیا، گوینده	تزلزل پیشنهاد	عذرخواهی	تزلزل تکرار گوینده	بیان تشکر	تراوش احساسات	اعتراف و تزلزل گدار	خود تحقیری	از دست دادن کنترل فیزیکی	تزلزل تزلزل و تشدید	سبزهت خوانی	ایزاز احساسات فوی	تحمین- حسادت	قولها	پسگسها	تهدید و هشدار	پیداآوریها	پیشنهاد و توصیه	دستور و درخواست	عدم همکاری	طرح مباحث نازک، ناگن	خبر بد دادن درباره مخاطب	بیان احساسات شدید	تقابل	مخالفت و انتقاد			
کتابیون	۰	۰	۰	۰	۰	۲	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۱	۰	۰	۱	۳	۱	۶	۴			
	۰							۳							۲							۱۵						
	۳							۱۷																				
شایگان	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۲	۰	۰	۱	۱	۱	۱	۱۰			
	۰							۰							۳							۱۴						
	۰							۱۷																				

پرده پنجم

شایگان: کتی خواهش می‌کنم برای یک مدتی رابطات را با مینو کم کن. (تهدید وجهه منفی مخاطب - دستور و درخواست)

کتابیون: (با یک مکث کاغذبر را روی میز تحریر می‌گذارد) دیگر چه؟ (تهدید وجهه مثبت مخاطب - تقابل)

شایگان: خواهش می‌کنم کتی. به خاطر من این کار را بکن. (تهدید وجهه منفی مخاطب - دستور و درخواست)

کتابیون: نمی‌فهمم! می‌خواهی خانه را تبدیل به ماتم‌سرا کنی؟ (تهدید وجهه مثبت مخاطب - تقابل)

...

شایگان: نمی‌خواهم تو تارک دنیا بشوی ولی با این موقعیتی که جفتمان داریم، بی‌میل نیستم یک مدتی از اینجا دور بشوی. (تهدید و جهت منفی مخاطب - پیشنهاد و توصیه)

کتایون: بد فکری نیست من اصلاً به یک سفر احتیاج دارم. به نظر تو کجا بروم؟ شایگان: مثلاً... پاریس. البته نه برای خرید و گردش و تماشای غرفه‌ها؛ برای این که یک سری به مازیار بزنی؛ خیلی خوب است یک مدتی پهلویش باشی. می‌توانیم مازیار را از پانسیون دریاوریم و یک آپارتمان کوچک برایش بگیریم که تو هم دست و بال‌ت آن‌جا بسته نباشد. (تهدید و جهت منفی مخاطب - پیشنهاد و توصیه)

کتایون: می‌ماند مخارجش. فکر مخارج‌مان را کرده‌ای؟... معلمی را که ول کردی. پس اندازی که نداریم. درآمدهای اتفاقی‌ات هم که این جور است. (تهدید و جهت منفی مخاطب - به یادآوری)

شایگان: گفتم شاید یک مقدار پس‌انداز داشته باشی! (تهدید و جهت منفی مخاطب - به یادآوری)

کتایون: ظاهراً تا ریال آخر حساب مرا داری! (تهدید و جهت مثبت مخاطب - بی‌احترامی) شایگان: معذرت می‌خواهم، فکرش را هم نکن، من درستش می‌کنم. (تهدید و جهت مثبت گوینده - معذرت‌خواهی)

کتایون: موضوع این است که من نمی‌توانم به ارقام خیالی تو اعتماد کنم؛ آن هم با اختلافی که این روزها پیدا کرده‌اید (تهدید و جهت مثبت مخاطب - تقابل) و مثل خروس جنگی با همه درمی‌افتی (تهدید و جهت مثبت مخاطب - بی‌احترامی). اگر می‌توانستی این خانه را به یک قیمت مناسب برایم بفروشی، می‌شد یک آلونکی در حومه پاریس خرید و... (تهدید و جهت منفی مخاطب - دستور و درخواست)

شایگان: کتی، من این خانه را به نام تو نکردم که... (تهدید و جهت مثبت مخاطب - مخالفت و انتقاد)

کتایون: بسیار خوب! (سرد و سخت طرف در راست می‌رود) شام سالاد داریم، می‌آیی یا بفرستم؟ (تهدید و جهت مثبت مخاطب - عدم همکاری)

چو زدی ضربه‌ای ضربه‌ای نوش کن: ... (حسین رحمانی و بهزاد احمدی) ۵۳

را کانون دنیا نمی‌دانی. (تهدید و جهة مثبت مخاطب - خبر بد دادن درباره مخاطب) نگاهت ملایم و رفتارت طبیعی شده. حالا تو یک انسان واقعی هستی محمود. (تهدید و جهة مثبت مخاطب - خبر بد دادن درباره مخاطب)

جدول ۶- اعمال تهدیدکننده و جهة در پرده هفتم

کتابت	اعمال تهدیدکننده و جهة در پرده هفتم														
	مخاطب							گوینده							
	وجهه مثبت							وجهه مثبت							
	مخاطب را ننگ	عقل	بیان احساسات شدید	تجاوز و تجاوزات	تسخر و تحقیر	بیان تمسخر	تجاوز احساسات	بیان تمسخر	تجاوز احساسات	تجاوز احساسات	تجاوز احساسات	تجاوز احساسات	تجاوز احساسات	تجاوز احساسات	تجاوز احساسات
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	۶							۸							
	۱۴														
۶	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	۶							۱							
	۶														

۶. بحث و بررسی

در نمایشنامه «منجی در صبح نمناک» خواننده با خانواده‌ای مشهور و به نظر متمول آشنا می‌شود که پدر خانواده تعهد خویش به ازدواج را «تعهدی خونی و ابدی» می‌داند. اما به حقیقت این آرامش قبل از طوفان است و از همان پرده اول خواننده، خطر را احساس می‌کند. کتابتون، تشکر شایگان بابت ساعت مچی که به هدیه داده‌است را نمی‌پذیرد و به‌وی یادآوری می‌کند که باید رسم تشکر را بجا بیاورد و هدیه را با احترام باز کند. کتابتون با بی‌احترامی به شایگان می‌گوید که «گاهی وقت‌ها یکهو گیج می‌شوی». در پرده نخست نمایشنامه «منجی» در مجموع، هفت عمل تهدیدکننده و جهة در گفت‌وگوی شایگان و کتابتون صورت می‌گیرد که از این میان آنها، کتابتون در چهار نوبت و جهة شایگان را تهدید می‌کند؛ این اعمال تهدیدکننده و جهة بدون جواب می‌مانند و شایگان با «شلخته» خواندن خود و بیان تشکر در سه نوبت به جهة خود آسیب می‌زند.

در پرده دوم نمایشنامه، حملات طرفین به جهة یکدیگر فزونی می‌یابد؛ شایگان که نویسنده‌ای مشهور است و عده‌ای از منتقدان، روزنامه‌نگاران، ناشران دور و بر وی را گرفته‌اند، مرکز توجه است خود را واجد «پایگاهی فرهنگی» می‌داند که به مدد این افراد حاصل شده است و همسرش را در موفقیت‌هایش سهیم نمی‌داند. او در جایگاه

قدرت است و وجهه کتابیون را به راحتی نادیده می‌انگارد که انتقاد و مخالفت کتابیون را به‌همراه دارد «همه در ترقیات اجتماعی تو سهم داشته‌اند آلا من که چهارده سال است رفیق راه‌تم. منی که با همه مشکلات تو ساختم‌ام و دلم خوش بود که یک مرد، یک انسان در کنار من هست. و شاید روزی بتواند خوشبختم کند ولی تو فقط یک بچه در دامن من گذاشتی ... و توی دنیای خودت غرق شدی. و حالا زیر دین همه هستی آلا من». کتابیون و شایگان هر دو با استفاده از راهکار مخالفت و انتقاد وجهه‌همدیگر را مورد تهدید قرار می‌دهند. در نگاه اول شاید این طبیعی بنظر برسد، اما ادامه گفتگوهای این دو شخصیت به ویژه از پرده سوم به بعد چنین تفسیری را به‌کناری می‌نهد. در پرده دوم در مجموع ۳۱ عمل تهدیدکننده وجهه صورت می‌گیرد. وجهه شایگان به عنوان مخاطب، در ۱۶ مورد از سوی کتابیون و وجهه کتابیون در ۸ مورد از سوی شایگان مورد تهدید واقع می‌شود. به عبارتی به ازای هر یک‌بار تهدید وجهه از سوی شایگان، کتابیون با دو عمل تهدیدکننده واکنش نشان می‌دهد و این هم در مورد وجهه مثبت و هم در مورد وجهه منفی صدق می‌کند. اما در مورد تهدید وجهه گوینده، کتابیون در چهار نوبت و شایگان در ۳ نوبت وجهه خودشان را تهدید می‌کنند. در این پرده کتابیون از انتقاد و مخالفت و بیان احساسات شدید برای تهدید وجهه مثبت شایگان استفاده می‌کند. او وجهه منفی شایگان را در چهار نوبت با به‌یادآوری تهدید می‌کند. در مقابل شایگان صرفاً از مخالفت و انتقاد برای تهدید وجهه مثبت کتابیون استفاده می‌کند در ۳ نوبت با به‌یادآوری وجهه همسرش را تهدید می‌کند. کتابیون در این پرده در چهار نوبت نیز با خودتحقیری به وجهه مثبت خودش آسیب می‌زند و شایگان نیز در دو نوبت به وجهه مثبت و در یک نوبت به وجهه منفی خودش آسیب می‌رساند.

در پرده سوم شایگان به عنوان نمایشنامه‌نویسی مشهور برای دیدن نمایشنامه یکی از دوستدارانش دعوت می‌شود و کتابیون با پیراهن شنل و دستکش کانگورو موجبات بهت و حیرت شوهرش را فراهم می‌کند و پوشش وی را مناسب «باله» و نه «تأثر دانشجویی» می‌داند که وی را بیشتر شبیه «مانکن» کرده است. شایگان با تهدید وجهه کتابیون سعی می‌کند با اعمال قدرت جایگاه اجتماعی خویش را به کتابیون خاطر نشان سازد. اما کتابیون با بی‌احترامی واکنش نشان می‌دهد و چنین رفتاری را بر نمی‌تابد. او که از نقش فرودستی خسته شده است، بر می‌آشوبد و با تهدید وجهه مثبت شایگان می‌گوید: «یک‌دفعه بگو کفن بپوشم». وقتی شایگان با تهدید وجهه منفی کتابیون از وی می‌خواهد موقعیتش را

درک کند، با واکنش تند کتابیون و تهدید وجهه منفی خود مواجه می‌شود: «تو ذره‌ای شخصیت برای من قائل نیستی، این هم اخلاق توست. همیشه همین را می‌خواستی، که مثل گارد احترام کنارت بایستم ککت هم نمی‌گزد خودم چه هستم. البته هرچه کم‌سوتر و بی‌نوا تر باشم، برای تو بهتر است، برای من تازگی ندارد، این نمایش بی‌مزه بارها تکرار شده ولی این دفعه دیگر نه، دیگر از نقش نعش خسته شده‌ام». شایگان که در تمام نوشته‌هایش با «تشخصات قلابی، مبارزه کرده است» و جلوه‌فروشی «آدم‌های پوک را انگشت‌نمای خاص و عام» کرده است، اکنون با پوشش همسرش، خود نمونه مجسم این اشرافیت نیم‌مدار و منفور می‌شود. شایگان در واقع مخالفت خود را به شدیدترین عبارات ممکن به همسرش بیان می‌دارد و وجهه مثبت وی را مورد تهدید قرار می‌دهد. اما این ضربه شایگان با ضربه دیگری از سوی کتابیون همراه است و او نیز به نوبه خود به وجهه مثبت شایگان حمله می‌کند «واقعاً که از پشت کوه آمده‌ای! خیلی به نظرت آمد!». اما کلوخ انداز را پاداش سنگ است؛ شایگان این حمله به وجهه خویش را شدیدتر از قبل پاسخ می‌دهد: «در کنار من خودت را کمرنگ حس می‌کنی و می‌خواهی متفاوت باشی بهر قیمتی... آخر نمی‌فهمم بدون این لباس خودت چه هستی؟ بین با همه این بزک‌ها باز هم تو خالی و بدلی هستی»؛ این تهدید وجهه هم با بی‌احترامی از سوی کتابیون پاسخ داده می‌شود: «تو بیماری». در این پرده، در مجموع سی و هفت، عمل تهدیدکننده وجه صورت می‌گیرد که وجهه هریک از این شخصیت‌ها با ۱۷ بار در نقش مخاطب مورد تهدید واقع می‌شود. این وجهه مثبت هردو شخصیت است که بیشتر مورد تهدید واقع می‌شود. کتابیون در ۱۵ مورد وجهه منفی مخاطبش را مورد تهدید قرار می‌دهد و از تقابل بیشترین استفاده را می‌کند؛ حال آن‌که شایگان بیشترین استفاده را از مخالفت و انتقاد از کتابیون می‌کند. کتابیون در این پرده نیز به وجهه مثبت خود با خودتحقیری و تراوش احساسات، آسیب می‌زند.

در پرده پنجم مبادلات تهدید وجهه این دو شخصیت ادامه می‌یابد. ابتدا شایگان به کتابیون دستور (تهدید وجهه منفی کتابیون) می‌دهد که رابطه‌اش را با مینو، همسر دکتر طلایی، قطع کند که با مخالفت کتابیون (تهدید وجهه مثبت شایگان) مواجه می‌شود. شایگان به کتابیون پیشنهاد می‌کند (تهدید وجهه مثبت کتابیون) که برای یک مدتی به سفر برود ولی کتابیون نبود تمکن مالی شایگان را به یاد وی می‌آورد و بدینوسیله وجهه منفی وی را تهدید می‌کند. کتابیون با بیاد آوردن موقعیت مالی شایگان و اینکه او معلمی را ترک کرده است و درآمدی ندارند و نیز اینکه درآمدهای‌های اتفاقی او هم کفاف زندگی

آن‌ها را نمی‌دهد، قدرت و جایگاه وی به عنوان نان آور خانواده را تضعیف می‌کند. اینک که او در موقعیت ضعف است کنایون قصد می‌کند تمام اندوخته‌ی شایگان، یک باب خانه، که آن هم به نام کنایون است، را بفروش برساند تا «آلونکی» در حومه پاریس بخرد. این‌جاست که شخصیت زن این نمایش از اینکه مثل گارد احترام کنار شوهرش بایستد به تنگ آمده و از نقش نعش، نقش کلیشه‌ای زنان، خسته شده است، رابطه‌اش را بر خلاف میل همسرش با مینو ادامه می‌دهد و تنها دارایی وی را بفروش می‌رساند. در پرده پنجم، در مجموع چهارده عمل تهدیدکننده و وجهه صورت می‌گیرد که بازهم وجهه هریک از مخاطبین به نسبت تقریباً برابر تهدید می‌شود اما کنایون وجهه مثبت شایگان و شایگان وجهه منفی کنایون را بیشتر تهدید می‌کند. همانند پرده‌های قبل، کنایون با استفاده بیش‌تر از تقابل، وجهه منفی شایگان را تهدید می‌کند.

در پرده ششم، بازهم حملات این دو شخصیت به وجهه همدیگر ادامه می‌یابد. در مجموع هفتاد و چهار عمل تهدیدکننده و وجه صورت می‌گیرد. کنایون در ۲۱ مورد وجهه مثبت و در ۸ مورد وجهه منفی شوهرش را مورد تهدید قرار می‌دهد. بیشترین تهدید وجهه وی با استفاده از انتقاد و مخالفت و تقابل صورت گرفته است. از سوی دیگر، شایگان برای نخستین بار، بیشتر از حملات همسرش، مرتکب اعمال تهدیدکننده و وجهه می‌شود و در ۳۹ مورد اقدام به این کار می‌کند. بیشترین عمل تهدیدکننده وی با استفاده از مخالفت و انتقاد و سپس با تقابل صورت می‌گیرد. با این وجود این کنایون است که بازهم بیشتر از شوهرش به وجهه منفی وی حمله می‌کند.

رابطه کنایون و شایگان آنقدر به تیرگی می‌گراید و آنقدر با اعمال تهدید وجهه از هم‌دیگر دور می‌شوند که در پرده هفتم کنایون به مأمورین ذی‌ربط اطلاع می‌دهد شوهرش قصد دارد کتاب ممنوع الچاپش را به‌طور مخفیانه چاپ و منتشر کند؛ مأمورین به خانه وی می‌آیند و هرآنچه مشکوک است را با خود می‌برند. شایگان از اینکه کنایون او را «لو» داده است بسیار ناراحت است. کنایون لو دادن را کلمه مناسبی نمی‌داند و حتی وی را تهدید می‌کند (تهدید وجهه منفی شایگان) که می‌تواند مأموران سروق‌ت پارابلومش بفرستد. حالا که کنایون شایگان را به زیرکشیده است و وی قدرت سابقش را ندارد «دیگر آن‌جور مغرور و کبرایی» نیست (تهدید وجهه مثبت شایگان) و «دیگر خود را کانون دنیا نمی‌داند» (تهدید وجهه مثبت شایگان). کنایون موفق شده است با اعمال تهدیدکننده و وجهه خویش،

شایگان را به انسانی که می‌خواهد، بدل کرده است: «حالا تو یک انسان واقعی هستی محمود».

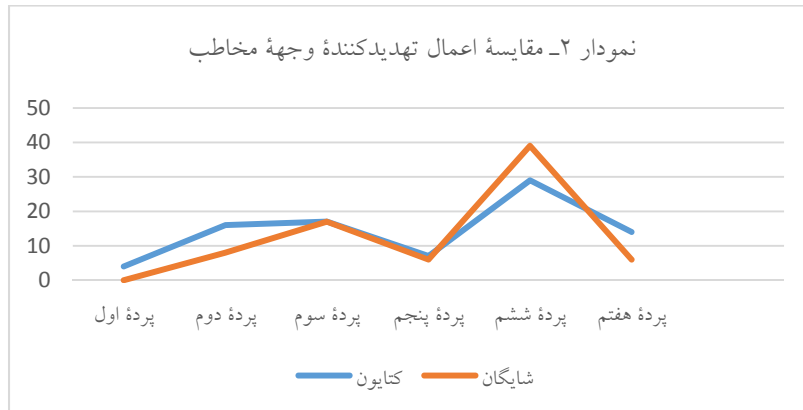
براساس داده‌های مندرج در جدول ۷ که حاصل جمع داده‌های مندرج در جدول‌های ۱ تا ۶ است، مشخص می‌شود که در مجموع در گفتگوهای دونفره محمود شایگان و همسرش، کتابون، ۲۰۷ مورد عمل تهدیدکننده و جبهه انجام می‌شود. از میان این تعداد، ۱۱۹ مورد از سوی کتابون و ۸۸ مورد از سوی محمود شایگان صورت می‌گیرد. اعمال تهدیدکننده و جبهه هردو شخصیت بر وجهه مثبت یکدیگر متمرکز است. کتابون وجهه مثبت شوهرش را در ۸۲ مورد، با اعمال تهدیدکننده و جبهه تهدید می‌کند، اما این تعداد برای شایگان ۶۲ مورد می‌باشد. تهدید وجهه مثبت این زن و شوهر از سوی هم‌دیگر نشان می‌دهد که خواسته هریک از آن‌ها مطلوب یا مورد تأیید دیگری نیست و این بیش‌تر در مورد کتابون صدق می‌کند. به عبارتی دیگر، خواسته‌ها و اقدامات شایگان بیشتر از سوی کتابون مورد تهدید واقع می‌شود تا خواسته‌ها و اقدامات کتابون از سوی شایگان. در ارتباط با وجهه منفی همانطوری که داده‌های جدول ۷ نشان می‌دهند، کتابون در ۲۸ مورد و شایگان در ۱۴ مورد اقداماتی انجام داده‌اند که وجهه منفی طرف مقابل را تهدید کرده‌اند. این نشان می‌دهد که کتابون تمایل شایگان به خودمختاری و استقلال (وجهه منفی) را دو برابر بیش‌تر مورد تهدید قرار داده است. همچنین این شخصیت‌ها طی اعمالی وجهه مثبت و منفی خویش را نیز مورد تهدید قرار می‌دهند. میزان تهدید وجهه مثبت هرکدام ۸ مورد است ولی شایگان در ۴ مورد وجهه منفی خویش را تهدید می‌کند که این تعداد برای کتابون تنها یک مورد است. در قیاس اعمال تهدیدکننده این افراد با توجه به مندرجات جدول ۷ می‌توان دریافت که هردو شخصیت از مخالفت و انتقاد برای تهدید وجهه طرف دیگر بیش‌ترین استفاده را می‌کنند و تعداد اعمال تهدیدکننده وجهه مثبت طرف مقابل از سوی شایگان ۲۰ مورد بیشتر از کتابون است. اما در مورد تقابل دقیقاً برعکس است یعنی کتابون در ۹ مورد بیشتر به مقابله با شایگان برمی‌خیزد و وجهه مثبت وی را تهدید می‌کند.

جدول ۷- مجموع اعمال تهدیدکننده و جهة شخصیت ها

		مجموع اعمال تهدیدکننده و جهة شخصیت ها											
		گوینده						مخاطب					
		وجهة منفی			وجهة مثبت			منفی			وجهة مثبت		
کتابتون	دادن قول و پشیمان یا عیب	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	پایع به اوقات ابتدا گردیده	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	قول پشیمان	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	عذرخواهی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	قول بکنج گردیده	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	بیان تشکر	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	تراوش اصحابان	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	اعتراف و قول گذر	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	عذر تعلیمی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	از استادن کنترول لیزمی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	قول تربیت و تعجب	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	معمولت عذرخواهی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	ارز از اصحابان قوی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	تحسین عبادت	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	قولها	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	پیکسی ما	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	تهدید و فشار	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	بها آوریها	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	پشیمان و توبه	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	مستور و درخواست	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	عدم همکاری	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	فرع باعث برزق اثری	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	عبر به دان دربار معطوب	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	عذرخواهی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	بیان اصحابان شدید	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	تقابل	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	مخالفت و انکار	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
مجموع		۱			۸			۲۸			۸۲		
		۹						۱۱۰					
شایگان	۰	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
مجموع		۴			۸			۱۴			۶۲		
		۱۲						۶۶					

اما برای مقایسه اعمال تهدیدکننده و جهة مخاطب در طول نمایشنامه، نمودار ۲ که در زیر ترسیم شده است نشان می‌دهد که این دو شخصیت تقریباً روند مشابهی را طی می‌کنند. یعنی در ابتدای نمایشنامه هر دو تا انتهای پرده سوم نمایش به طور فزاینده‌ای اقدام به تهدید و جهة همدیگر می‌کنند و باز هم به طور مشابه تا پرده پنجم از این اعمال می‌کاهند اما هنگامی که نمایشنامه در پرده ششم به اوج خود می‌رسد و کشمکش اصلی نمایش در آن بسیار بارزتر از همه پرده‌ها می‌شود، اعمال تهدیدکننده و جهة نیز از سوی هر دو شخصیت به شدت فزونی می‌یابد و این اعمال تهدیدکننده در اعمال شایگان بیش تر مشاهده می‌شود تا در انتهای نمایش نامه تقریباً به صورت یکسان خاتمه یابند. این پرده جایی است که او با تصمیم همسرش برای فروش خانه، سفر وی به فرانسه و احتمالاً جدایی از وی روبرو می‌شود؛ به‌علاوه شایگان در این پرده از همسرش می‌خواهد که رفت و آمدهایش را با خانواده مینو قطع کند و نیز در همین پرده است که شایگان برمی‌آشوبد و تقدیم کتاب‌هایش را به همسرش «رشوه» تلقی می‌کند و اعلام می‌کند که «من با خاکساری در مقابل تو خم می‌شدم و بهات باج می‌دادم، اما تو نه تنها اغنا نمی‌شدی بلکه این عجز من تو را غاصب‌تر و جری‌تر هم می‌کرد. تو هرچیز و هرکسی را که به غریزه احساس کردی تعلق به‌اش دارم، ازم گرفتی و من چه کار می‌توانستم بکنم؟ جز این که صورتک بزخم و مثل یک دلک بدبخت نقش بازی کنم؟». اما با این وجود در پرده آخر نمایش باز هم این کتابیون است که در این نمودار بالاتر از شایگان قرار می‌گیرد و اعمال تهدید و جهة را بیشتر انجام می‌دهد.

در نمایشنامه «منجی»، رادی زنی را به تصویر می‌کشد که بسیاری از پژوهش‌های قبلی در این زمینه را به چالش می‌کشد. پژوهش‌های براون و گیلمن* (۱۹۸۹)، موراند* (۱۹۹۶)، آیدین اوغلو* (۲۰۱۳) و ... رابطه قدرت و رعایت و جهه را معکوس تلقی کرده‌اند؛ به عبارتی دیگر این پژوهشگران بر این باور بودند هرچه قدرت فردی بیشتر باشد، وی کم‌تر رعایت و جهه طرف مقابل‌شان را می‌کنند. کتابیون زنی است که به لحاظ قدرت در جایگاه پایین‌تری نسبت به شوهرش قرار دارد. اما او در اغلب گفتگوهایش با محمود شایگان بیشتر از وی دست به انجام اعمال تهدیدکننده و جهه می‌زند. یافته‌های این پژوهش هم‌چنین در تضاد با یافته‌های لیم و باورز* (۱۹۹۱) است که معتقدند روابط صمیمی عامل بسیار مهمی در رعایت و جهه افراد است؛ چون در اغلب مواقع گفتگو در نمایش‌نامه گفتگوی این دو شخصیت صرفاً بر اساس اعمال تهدیدکننده و جهه به پیش می‌رود. بعلاوه این پژوهش یافته‌های پژوهش دی کلرک (۱۹۹۲) که استفاده از کلمات تابو را منحصر به مردان نمی‌داند، به نوعی تأیید می‌کند زیرا کتابیون در گفت‌وگوهایش با شایگان از دشواری‌هایی همچون «شلخته»، «ظالم»، «از پشت کوه آمده» و ... استفاده می‌کند که به شدت و جهه مخاطب را تهدید می‌کنند.

۷. نتیجه‌گیری

این پژوهش بر اساس مدل براون و لوینسون (۱۹۸۷) انجام شد تا در گفتگوهای یک زوج، محمود شایگان و همسرش کتابیون، نسبت به تعیین اعمال تهدیدکننده و جهه اقدام شود. آنچه پژوهش‌های گذشته همواره بر آن صحنه گذاشته‌اند، انجام اعمال تهدیدکننده و جهه

ازسوی فرداستان نسبت به فرودستان بوده است. آنچه این پژوهش نشان داد این است که شخصیت زن بیشتر از شخصیت مرد، وجههٔ مرد را مورد تهدید قرار داد. شخصیت زن در ۱۱۹ مورد مرتکب اعمال تهدیدکنندهٔ وجهه شده است و شخصیت مرد نمایشنامه در ۸۸ مورد دست به چنین اعمالی زده است. این یافته هم در مورد وجههٔ مثبت (۸۲ مورد کتابیون در مقابل ۶۲ مورد شایگان) و هم در مورد وجههٔ منفی (۲۸ مورد کتابیون در مقابل ۱۴ مورد شایگان) صادق بود؛ لذا هر دو شخصیت وجههٔ مثبت همدیگر را بیشتر از وجههٔ منفی با اعمالشان تهدید کردند. از میان اعمال تهدید وجهه، مخالفت و انتقاد و بعد از آن تقابل بیش‌ترین فراوانی را به خود اختصاص دادند. حملهٔ بیشتر به وجههٔ مثبت به ویژه ازسوی کتابیون نشانگر این است که او علاقه‌ای ندارد خواسته‌های وجهه‌ای شوهرش را رعایت کند؛ به عبارتی دیگر کتابیون تمایلی ندارد خواسته‌های شایگان را تأیید کند؛ شایگان نیز چنین رویکردی دارد و او نیز علاقه‌ای به تأیید خواسته‌های کتابیون ندارد. این اختلاف از این نظر حائز اهمیت است که با یافته‌های پژوهش‌های پیشین در تضاد است و کتابیون برخلاف کلیشه‌های جنسیتی که از زنان ارائه شده است، حملات وجهه‌ای را بر نمی‌تابد و نه تنها مقابله به مثل می‌کند بلکه مخاطبش را با حملات بیشتری مواجه می‌کند. رادی در این اثر کوشیده است تا شخصیتی را خلق کند که با دیگر شخصیت‌های زن که ما در آثار ادبی و در زندگی دیده‌ایم متفاوت باشد. کتابیون شخصیتی است که هم وجههٔ مثبت و هم وجههٔ منفی شوهرش را بیشتر مورد حمله قرار می‌دهد. گرچه کتابیون دارای قدرت کم‌تری است ولی از اعمال تهدیدکنندهٔ وجهه بیشتری استفاده می‌کند. هر دو این شخصیت‌ها روندی مشابه را در طول نمایشنامه طی می‌کنند، یعنی هرجا شخصیت مرد به سوی اعمال تهدیدکنندهٔ وجهه بیشتر رفته است، شخصیت زن نیز به آن سمت و با تعداد عمل تهدیدکنندهٔ بیشتری حرکت کرده است.

کتاب‌نامه

ایزدی، احمد (۱۳۹۷). کاوشی در وجهه در تعارف ایرانی. پژوهش‌های زبان‌شناسی، ۱۰ (۲): ۸۲-۶۷.

حسینی سیدمحمد، آقاگل‌زاده فردوس، کردزعفرانلو کامبوزیا عالی، گلفام ارسلان (۱۳۹۶). «رو» و «آبرو» دو روی مفهوم وجهه در فرهنگ ایرانی: پژوهشی قوم‌نگارانه در کاربردشناسی زبان. جستارهای زبانی، ۸ (۶): ۲۴۶-۲۱۵.

چو زدی ضربه‌ای ضربه‌ای نوش کن: ... (حسین رحمانی و بهزاد احمدی) ۶۱

رادی، اکبر (۱۳۹۶). منجی در صبح نمناک. تهران: قطره.

رفیعی سخایی، سودابه (۱۳۹۰). تحلیل گفتمان ادب در شخصیت پردازی و پیشبرد کنش نمایشنامه: مطالعه موردی گزیده‌ای از نمایشنامه‌های ایرانی. دانشگاه هنر، پایان نامه کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی.

رحمانی، حسین (۱۳۹۷). تأثیر قدرت و جنسیت بر بی‌ادبی و شیوه برخورد با آن در نمایشنامه افول اثر اکبر رادی. فصلنامه زبان‌شناسی اجتماعی، دوره ۲، شماره ۱، ۸۸-۹۸.

رحمانی، حسین (۱۳۹۴). نگاهی به قدرت و جنسیت از منظر ادب و بیادبی در رمانهای نوجوانان فارسی‌زبان. زبان و زبان‌شناسی، سال ۱۰، شماره ۲، پیاپی ۲۰، صص: ۳۱-۵۶.

Aydinoglu, N. (2013). Politeness and Impoliteness Strategies: An Analysis of Gender Difference in GERALYN L. HORTON'S PLAYS. *Procedia*, 83, 473 – 482.

Baxter, L. A. (1984). An Investigation of Compliance-Gaining as Politeness. *Human Communication Research*, 10, No. 3. 427– 456.

Bolander, B. and Locher, M. A. (2014). Doing sociolinguistic research on computer-mediated data: A review of four methodological issues. *Discourse, Context and Media* 3, 14–26.

Brown, P. and Levinson S. C. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Usage*. London: Cambridge University Press.

Brown, R. and Gilman, A. L. (1989). Politeness Theory and Shakespeare's Four Major Tragedies. *Language in Society*, 18 (2), 159–213. doi:10.1017/S0047404500013464.

de Klerk, V. (1992). How Taboo Are Taboo Words for Girls? *Language in Society*, Vol. 21, No. 2, 277-289.

Ermida, I. (2006). Linguistic mechanisms of power in Nineteen Eighty-Four: Applying politeness theory to Orwell's World. *Journal of Pragmatics*, 38, 842–862.

Goffman, E. (1967). *Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior*. New York: Anchor Books.

Goldsmith, D. J. and MacGeorge E. L. (2000). The Impact of Politeness and Relationship on Perceived Quality of Advice about a Problem. *Human Communication Research*, 26 No. 2, 234-263.

Lim, T. and Bowers, J. W. (1991). Facework, Solidarity, Approbation and Tact. *Human Communication Research*, 17 (3), 415–450. doi:10.1111/j.1468-2958.1991.tb.00239.x.

Locher, Miriam A., Watts, Richard J., 2005. Politeness theory and relational work. *Journal of Politeness Research and Language Behavior and Culture*, 11, 9-33.

Locher, Miriam A., Watts, Richard J., 2008. Relational work and impoliteness: negotiating norms of linguistic behaviour. In: Bousfield, Derek, Locher, Miriam A. (Eds.), *Impoliteness in Language: Studies on its Interplay with Power in Theory and Practice*. Mouton de Gruyter, Berlin and New York, pp. 77-99.

- Mao, L. R. (1994). Beyond Politeness Theory: Face Revisited and Renewed. *Journal of Pragmatics*, 21, 451-486. doi:10.1016/03786-90025(94)-2166.
- Matsumoto, Y. (1988). Reexamination of the Universality of Face: Politeness Phenomena in Japanese. *Journal of Pragmatics*, 12 (4), 403-426. doi:10.1016/0378- 2166(88)90003-3.
- McLaughlin, M. I., Cody, M. J. and O'Hair, D. H. (1983). The Management of Failure Events: Some Contextual Determinants of Accounting Behavior. *Human Communication Research*, 9(3), 208-224.
- Morand, D. A. (1996). Dominance, Deference, and Egalitarianism in Organizational Interaction: A Sociolinguistic Analysis of Power and Politeness. *Organization Science*, 7, No. 5, 544- 556.
- Myers, G. (1991). Politeness and Certainty: The Language of Collaboration in an AI Project. *Social Studies of Science*, 21, No. 1, 37-73.
- Nahrkhalaji, S. S., Khorasani, M., and Rashidi Ashjerdi , M. (2013). Gendered Communication in Iranian University Classrooms: The Relationship between Politeness and Silence in Persian Culture. *Iranian Journal of Society, Culture and Language*, 1 (1), 118-130.
- Olshain, E. and Blum-Kulka, Sh. (1985). Degree of Approximation: Non-Native Reactions to Native Speech Act Behavior. In Gass S.M. and Madden, C.G. (eds.), *Input in second language acquisition* (pp. 303-325). Rowley, MA: Newbury.
- Rees-Miller, J. (2000). Power, Severity, and Context in Disagreement. *Journal of Pragmatics*, 32, 1087 – 1111.
- Scollon, R., & Scollon, S. W. (1995). *Intercultural Communication: A Discourse Approach*. Oxford: Basil Blackwell.
- Smith, J. S. (1992). Women in Charge: Politeness and Directives in the Speech of Japanese Women. *Language in Society*, 21, No. 1, 59- 82.
- Smith-Hefner, N. J.(1988). Women and Politeness: The Javanese Example. *Language in Society*, 17, No. 4, 535 – 554.
- Spencer-Oatey, Helen D.M., 2005. (Im)Politeness, face and perceptions of rapport: unpackaging their bases and interrelationships. *Journal of Politeness Research, Language, Behavior, Culture*, 1 (1), 95-119.
- Terkourafi M. (2008). Toward a unified theory of politeness, impoliteness, and rudeness. In: Bousfield D., Locher M. (Eds.) *Impoliteness in language. Language, Power and Social Process*, Berlin: Mouton de Gruyter. 54-89.
- Watts, R. J. (2003). *Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wilson, S. R., Kim, M., and Meischke, H. (1991/92). Evaluating Brown and Levinson's Politeness Theory: A Revised Analysis of Directives and Face. *Research on Language and Social Interaction*, 25, 215- 252.